

A kötet Klebelsberg gondolatainak igen gazdag tárháza. Számomra az egyik legtanulságosabb hasonlata az, amit szintén a képviselőház 1928. május 4-ei ülésén mondott. Ezzal érvelt tárcája költségvetési igényeinek indoklásakor, utalva az országok közti versenyre, mely a kultúra területén is zajlik: „A világtörténelem végzetes útján négy gépkocsi robog. Az első gépkocsi kénytelen gyorsítani, mert a másik három már nyomában van, már harsonajelt ad, jelezve, hogy kerülni akar. Erre a másik három gépkocsira az van írva: Románia, Szerbia és Csehország. Arra a kocsira pedig, amely még elől jár, de gyorsítani kénytelen, az van írva: Magyarország. Kérem, t. Ház, akadhat-e jó hazafi, aki vállalja a felelősséget azért, hogy ez a három másik kocsis a világtörténelem végzetes országútján mellettünk elrobogjon és minket elhagyjon, porfelhőbe borítva bennünket. Ha ezt akarják igen t. uraim, ehhez más kocsivezetőt keressenek.” Egy másik helyen ugyanezt még tömörebben fejezi ki: „A Gondviselés nem hagy számunkra időt. Rettenetes volna lekésni arról a gyorsvonatról, amelyen Európa nemzeti robognak előre egy ma még beláthatatlan fejlődés hihetetlen távolságai felé.” Ha mást nem is, de ezeket a gondolatait minden magyar kormány, s minden magyar politikus megtanulhatná.

Völgyesi Zoltán

KATONA CSABA

PROFESSIONATUS SPIELEREK

Arcok és történetek Balatonfüred múltjából

Szerk. KATONA CSABA–TÓBIÁS KRISZTIÁN.

BALATONFÜRED, 2014. 240 p.

[A Balatonfüred Városért Közalapítvány Kiadványai, 71.]

Népes, kultúraértő, Balaton-szerető közönség gyűlt össze 2014 őszén az impozáns balatonfüred-i Vaszary Villa különtermében. Az apropó egy különös című, szép kiállítású, keményfedelű könyv bemutatója volt. A cím beszédes: *Professionatus spielerek*. De erre térjünk vissza kicsit később. Kezdjük a szerzőnél, ő ugyanis nem ismeretlen a balatoni, főleg füredi vonatkozású írók esetében. *Katona Csabáról*, a sokoldalú történészről, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet tudományos munkatársáról, a Magyar Országos Levéltár korábbi levéltárosáról, a jó tollú íróról és kiváló előadóról van szó. Némiképp elfogult is vagyok, hiszen több mint egy évtizede ismerem – s ez feljogosít arra is, hogy az elfogultság mellett olykor-olykor kritikával is illessem. Jelen kötetet azonban – szintén a nagy tő történetével foglalkozó kutatóként – csak dicsérni tudom. A szerző még egyetemi évei során kezdte meg széleskörű, elsősorban Balatonfüred 19–20. századi történetéhez kapcsolódó kutatásait. Történelem szakos hallgatóként már akkoriban sem mellőzte a primer forrásokat, levéltári raktárak mélyén, kéziratok anyagokban is kereste a balatoni centrum múltjának érdekességeit. S valóban iratokra forrásokra lelt, amelyek segítségével a hosszú évek során számos publikációt közzétett. Kiemelhetjük ezek közül Slachta Etelka soproni úrilány naplóját (1838–1843) annak számos füredi vonatkozásával, vagy a Deák Ferenc és Balatonfüred kapcsolatát taglaló kötetet, esetleg Écsy László füredi fürdőigazgató 1850-es évekből származó naplóját. A sor még folytatható, de talán ezek a szerző azon alap kutatásai, amelyekre a jelen kötet ta-

nulmányai is épülnek. Hiszen a *Professionatus* Spielerek egy olyan tanulmánykötet, amely Káron Csaba 2000 és 2014 között korábban máshol megjelent tanulmányait summázza. Az alcím is sokat mond: *Arvok és történetek Balatonfüred múltjából*. A szerzői bevezető leszögezi: a Balaton a legkedvesebb kutatási téma számára. A személyes indíttatás több szálon fut: „van egyfajta személyes, érzelmi kötődés: gyermek és ifjúkori balatoni nyarak (Széplak, Boglár, Lelle, Badacsony, Füred, Siófok) emléke, mint szinte mindenkinél, aki e hazában nőtt fel. De ezeken túl még az is, hogy kvázi Balatonfüredre nősültem, hosszú és nem egyszer rögökkel kikövezett udvarlás után: a Csók utca így legbelső világomnak is részévé vált.” Majd jött a szakdolgozat, amely szintén füredi témájú volt. Ennyit az indulásról, és most már hagyjuk is a személyeskedést.

Egyértelmű az érzelmi elköteleződés a tó múltja iránt, de ez nem egyfajta mítoszteremtést eredményez, hanem a választott témák illúzióktól mentes, nem egyszer mítoszromboló, tehát pontos történeti – és adott esetben levéltári – feltárását. 16 tanulmány szerepel a kötetben. Többségük a mikrotörténetek irányába mozdul el, de az első írás egy alapmunka lehet: a bencés rend fürdőtulajdonosi intézkedéseiről szól az 1860-as és 1870-es években, s ez az időszak kiemelkedő fejlődést eredményezett a fürdőtelep számára. Ilyen alaptanulmánynak tekinthető még a *Jókai Mór a Sváb-hegyen és Balatonfüreden* vagy az *Adatok a füredi Anna-bál történetéhez* című írások is. Aztán jön a *professionatus* Spielerek-kategória, azaz a hamiskártyások, meghatározhatatlan jövedelemből élő figurák, családok világa. Ezek szintén megjelennek Füreden, ahogy az erről szóló tanulmány is írja: a társadalom peremvidékén élnek. S ez a tanulmánykötet nagy előnye, hogy a romantikus mázzal sokszor átitatott reformkori és azt követő füredi múltat sötétebb pasztellszínekkel árnyalja. A 19. század nem csak Széchenyi István és Kossuth Lajos kora: előkerülnek a kéjnök, a kétes kalandorok, a Bizay bárók, a valóságos Krúdy-hősök, akik ellepték nemcsak a savanyúvíz miatt, hanem a tó közelsége okán is az ütemesen fejlődő, gyógyhelyből mulatóhelyé alakuló Füredet. S ha már nemcsak a kiváló politikusok voltak jelen, hanem a társadalom peremvidékén élők is, akkor egyértelmű, hogy erőskezd, s talán kissé „unalmas” fürdőigazgatóra volt szükség. Ő nem más volt, mint Écsy László. Róla is van egy portré a kötetben, naplója alapján rekonstruálva a fürdő hangszorgalmú vezetőjét, és elhivatott tevékenységét. Így állnak össze a 19. századi mozaikok, mint egy táblakép, amelyen nemcsak a prosperáló északi-parti település és prominens alakjai, hanem a mellékszereplők is helyet kapnak, akik sok esetben rövidebb-hosszabb időre főszereplővé és emblemikus személlyé váltak. S ezen a képzeletbeli füredi mozaikképen ott vannak a cigányzenekarok, az ország távoli (pl. Szabolcs vármegye) részéről érkező látogatók vagy akár a külföldi (cseh és morva) fürdővendégek is. Jól megrajzolt alakként – több tanulmányban is – jelen van a már említett, az irodalomban Krúdy-hőssé avanszáló Bizay Mihály, a „nemzet bárója”, akinek „hírességét az tette, hogy mindenki ismerte, minden valódi ok nélkül”. S aki a 19. század második harmadában „olyan, hangadó volt Füreden, hogy neki [...] nem szoktak ellentmondani”. Természetesen az ő alakja köré is egy komplett legendárium szövődött, amelynek pontos részleteibe szintén beavat minket a szerző. A 19. századi füredi mozaikdarabok mellett a kötet záró részeiben 20. századi szereplők is feltűnnek. Fára Józsefet talán kevésbé ismerjük: Zala vármegye levéltárosaként a balatonfüredi Kisfaludy Sándor-féle színházzal is foglalkozott. Megítélését árnyalja fennmaradt hagyatéka, amelynek kutatása során a szerző felismerte: a füredi színház igazi kutatója nem is Fára, hanem Beér Gyula volt. A *Hóman Bálint és Balatonfüred* című rész szintén érdekes, s talán kevésbé ismeretes tényre világít rá, feltárva annak lépéseit: Hóman Bálint két háború közötti miniszteri működése során Balatonfüred kulturális értékeinek gyarapodását. A zárótanulmány igazi „inyencség”, a Füredhez ezer szállal kötődő Lipták Gábor író és a rövid életű Talabér Gyula fotós (akinek képeiből ez év őszén nyílt kiállítás a Vaszary Villában) találkozása, amelynek eredménye többek között két balatoni diafilm lett.

A lábjegyzetekkel bőven alátámasztott, sajtóhiba-mentes könyv kiadója a Balatonfüred Városért Közalapítvány, a szerkesztői munkálatokat a szerző mellett Tóbiás Krisztián költő, irodalmár végezte, az olvasószerkesztő Burza Patrícia Kármén volt. A könyvet, a füredi Helytörténeti Gyűjtemény fekete-fehér korabeli fotográfiai teszik még élvezetesebbé.

Összegzésként ismét csak azt mondhatjuk: kiváló, hiánypótló szakmunka jelent meg, amely érdekes, roppant olvasmányos stílusa miatt a szélesebb közönség számára is felüdülést jelenthet. Ráhangolásként, mottóként és zárásként, Krúdytól, az irodalmi kódlovagtól idézünk, a szövegrészlet a kötetben is megtalálható: „Voltak köztük nevek, amelyekhez csak a savanyúvízzel kevert kerti bort lehetett elképzelni; más nevek a hosszadalmas ferblíjátékot, mások ismét az esti táncot a társalgóban és a holdvilágos éjben való zenélést juttatták eszünkbe.” Ők voltak a professionatus spielerek, akikről immáron egy kiváló opus mesél nekünk Katona Csaba jóvoltából.

Kovács Emőke

PÜSPÖKKÉNT AZ ÁLLAMBIZTONSÁG KERESZTTÜZÉBEN

BÁLINT LÁSZLÓ: *Hamvas Püspök és az ÁVH*

Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség–Historica Ecclesiastica Hungarica, Bp., 2014. 248 p.

Bálint László az utóbbi másfél évtizedben tucatnyi kiváló könyvben hatalmas mennyiségű korabeli levéltári forrást feldolgozva mutatta be az 1945–1990 közötti állambiztonság működését, és számos koncepciót, derékba tört életet állított az érdeklődés homlokterébe. Noha a szerző nem rendelkezik történész végzettséggel, s több évtizedig végzett kémelhárító operatív munkát, írásai mégis megfelelnek a tudományos történeti munkákkal szemben támasztott követelményeknek, hiszen Bálint Lászlónak aprólékos ismeretei vannak az 1990 előtti állambiztonsági szolgálat működéséről, amit kitarító levéltári munkával gazdagított. Kötetei és tanulmányai gazdag jegyzetapparátusa tanúskodik arról, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, valamint a Politikátörténeti Levéltár és számos megyei levéltár vonatkozó iratanyagának ismeretében, hosszú évek szorgos munkájával és gondos elemzésével készültek.

Hamvas Endre (1890–1970) 1944. március 3-án nyerte kinevezését a csanádi püspöki székre, március 25-én szentelték fel, s egyházmegyéjét március 30-án foglalta el. Kinevezése tehát még a német megszállás előtt, az utolsó szabad főpapi választások közé tartozott. A háború befejezését követően Hamvas püspök határozott elképzelésekkel rendelkezett egyházmegyéje és általában a magyar katolikus egyház újjászervezésére és az egyház társadalmi programjának kiszélesítésére vonatkozóan. Nem véletlen, hogy magára vonta a kommunista államhatalom rosszszállását. 1951. május 4-én *Révai József* a Magyar Dolgozók Pártja Titkársága ülésén az egyház-

A lábjegyzetekkel bőven alátámasztott, sajtóhiba-mentes könyv kiadója a Balatonfüred Városért Közalapítvány, a szerkesztői munkálatokat a szerző mellett Tóbiás Krisztián költő, irodalmár végezte, az olvasószervező Burza Patrícia Kármén volt. A könyvet, a füredi Helytörténeti Gyűjtemény fekete-fehér korabeli fotográfiai teszik még élvezetesebbé.

Összegzésként ismét csak azt mondhatjuk: kiváló, hiánypótló szakmunka jelent meg, amely érdekes, roppant olvasmányos stílusa miatt a szélesebb közönség számára is felüdülést jelenthet. Ráhangolásként, mottóként és zárásként, Krúdytól, az irodalmi kódlovagtól idézünk, a szövegrészlet a kötetben is megtalálható: „Voltak köztük nevek, amelyekhez csak a savanyúvízzel kevert kerti bort lehetett elképzelni; más nevek a hosszadalmas ferblíjátékot, mások ismét az esti táncot a társalgóban és a holdvilágos éjben való zenélést juttatták eszünkbe.” Ők voltak a professionatus spielerek, akikről immáron egy kiváló opus mesél nekünk Katona Csaba jóvoltából.

Kovács Emőke

PÜSPÖKKÉNT AZ ÁLLAMBIZTONSÁG KERESZTTÜZÉBEN

BÁLINT LÁSZLÓ: *Hamvas Püspök és az ÁVH*

Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség–Historica Ecclesiastica Hungarica, Bp., 2014. 248 p.

Bálint László az utóbbi másfél évtizedben tucatnyi kiváló könyvben hatalmas mennyiségű korabeli levéltári forrást feldolgozva mutatta be az 1945–1990 közötti állambiztonság működését, és számos koncepciót, derékba tört életet állított az érdeklődés homlokterébe. Noha a szerző nem rendelkezik történész végzettséggel, s több évtizedig végzett kémelhárító operatív munkát, írásai mégis megfelelnek a tudományos történeti munkákkal szemben támasztott követelményeknek, hiszen Bálint Lászlónak aprólékos ismeretei vannak az 1990 előtti állambiztonsági szolgálat működéséről, amit kitarító levéltári munkával gazdagított. Kötetei és tanulmányai gazdag jegyzetapparátusa tanúskodik arról, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, valamint a Politikátörténeti Levéltár és számos megyei levéltár vonatkozó iratanyagának ismeretében, hosszú évek szorgos munkájával és gondos elemzésével készültek.

Hamvas Endre (1890–1970) 1944. március 3-án nyerte kinevezését a csanádi püspöki székre, március 25-én szentelték fel, s egyházmegyéjét március 30-án foglalta el. Kinevezése tehát még a német megszállás előtt, az utolsó szabad főpapi választások közé tartozott. A háború befejezését követően Hamvas püspök határozott elképzelésekkel rendelkezett egyházmegyéje és általában a magyar katolikus egyház újjászervezésére és az egyház társadalmi programjának kiszélesítésére vonatkozóan. Nem véletlen, hogy magára vonta a kommunista államhatalom rosszszállását. 1951. május 4-én *Révai József* a Magyar Dolgozók Pártja Titkársága ülésén az egyház-